

DAGENS FRÅGOR

Den 7 juli 1945.

Kring Pétain-processen. Ännu hör jag leveropen skalla i Versaillesfredens Paris för segraren vid Verdun, marskalk Philippe Pétain, som 1916 räddade Frankrike. Hans namn lyser i den franska krigshistorien vid sidan av Vaubans, Turennes, Bonapartes, Hoches, Klébers, Fochs, Joffres och Mangins. »Om jag nu finge dö», lär Pétain ha yttrat till en vän efter den stora segerparaden på Avenue des Champs-Élysées den 14 juli 1919. Kanske anade han, att stormig och töcknig dag stod för handen... Kanske han liksom Foch och Clemenceau fruktade, att segern ej skulle utlösa samma konstruktiva energi som nederlaget 1870, den energi som triumferade vid Marne, Verdun och Chemin-des-Dames. Det är ofta lättare att få ut något positivt av ett nederlag än av en seger. Nederlaget kan för ett folk bli en större kraftkälla än triumfen. Historien ger många bevis för påståendets riktighet, och ett av de senaste bevisen är den franska nationens kraftutveckling, så mycket mer beundransvärd som den skett och sker under hårda moraliska och materiella prövningar. Denna kraftutveckling har fått sin inkarnation i general Charles de Gaulle. Han spelar nu den heroiska roll, som hans ungdoms läromästare och idol, marskalk Pétain, förvisso skulle ha kreerat med glans och bravur, om han 1940 hade haft de Gaulles ålder och andliga vigör. Pétain var då 84 år, de Gaulle 50. Man kan inte förebrå en 84-åring, att han saknade ungdomens hänförelse och mannaålderns energi.

Marskalk Pétain har aldrig älskat Forum, men desto mera tankarnas tystnad i Academies trädgårdar. Dem uppsökte han mellan bataljerna för fosterlandets värn. Pétain tog icke makten i juni 1940. Det franska folkets ombud bönföllo 84-åringen om att överta den minimala makt, som med Hitlers nåde ännu fanns kvar efter det av folkfrontens låt-gå-politik 1936—37 under Léon Blums egid (kanske den ynkeligaste i tredje republikens historia) samt av generalstabens intriger mot geniet de Gaulle och av antagonismen mellan Daladier och Reynaud till stor del förorsakade nederlaget. Parlamentariker båda Pétain att överta regeringsansvaret lika enträget som Reynaud ett par veckor förut tigt om hans stöd, då Hitlers arméer närmade sig Paris' portar. Daladier, Reynaud och andra franska politiker, som nu anklaga marskalken för att han lyssnade till många folkombuds bön att rädda, vad som ännu kunde räddas av fransk jord och självständighet — varför drogo dessa sig undan, då fosterlandet var i yttersta nöd? Ingen hade hindrat dem att bilda regering med programmet: fortsatt motstånd, men i så fall hade enligt dåvarande tyske Parisambassadören Abetz' instruktioner från Wilhelmstrasse *hela* Frankrike genast ockuperats och transformerats till ett tyskt Gau med åtföljande integral förtyskning av den franska administrationen, kort

och gott: Frankrike skulle då ha blivit en del av det Tyska riket, för att inte nämna att en total ockupation redan i juni 1940 skulle i avsevärd grad ha underlättat de tyska arméernas invasion i Spanien, deras attack mot Gibraltar och Frankrikes nordafrikanska kolonier. Detta förhindrade Pétains manöver, och inte minst engelsmännen borde tacka honom för att icke Singapores fall i februari 1942 hade föregåtts av Gibaltars 1940.

Visserligen är Vichy-regimen ett tragiskt kapitel i Frankrikes historia, men ingen kan se in i framtiden. Det är *situationen, sådan den var 1940*, som är avgörande. För övrigt, när man i full orkan satte en 84-åring till rors, borde man inte förvåna sig över att en sådan gangstertyp som Pierre Laval ryckte till sig rodret, hissade hakkorsflaggan, förvandlade det franska statsskeppet till en slavgalär, höll den av Hitler beordrade kursen och gav en god dag i den gamle marskalkens protester, av det enkla skälet att denne alltsedan våren 1942, då Laval installerade sig på kommandobryggan, var *Hitlers fånge*.

Det är ostridigt, att marskalk Pétain icke på minsta sätt var ansvarig för den militära katastrofen, ej heller för den politik, som till väsentlig grad orsakade nederlaget — före kriget njöt han sitt otium i stillhet efter väl förrättat värv i fosterlandets tjänst —, men i intima vänners krets dolde han ej, att han sympatiserade med de parlamentariker, bland andra Poincaré, Tardieu och Reynaud, som tillhörde kategorien »*il faut que ça change*», d. v. s. oppositionen mot det rådande systemet, som stod i strid med konstitutionens anda. Denna opposition ville stabilisera och stärka regeringsmakten — se förf:s artikel »De nya franska partierna och 1875 års konstitution» i Svensk Tidskrift, häfte 2, 1945 — och dessutom verka för en moralisk renässans, som enligt Pétain måste baseras på kristendomens idéer. Oppositionens syfte var alltså *icke* att störta republiken (»*renverser la République*»). »*Il faut que ça change-rörelsen*» ville tvärtom slå vakt kring konstitutionen, stärka republiken och förhindra dess kompromettering av samvetslösa arrivister och demagoger, som i demokratien endast se ett utmärkt camouflage för en partidiktatur.

Var marskalken antikonstitutionell, sedan han i juni 1940 nödgats överta regeringsansvaret? Ett komplicerat statsrättsligt spörsmål. Enligt 1875 års konstitution kan statsförfattningen endast revideras av nationalförsamlingen, d. v. s. av deputeradekammaren och senaten gemensamt. Den 10 juli 1940 överlät kammaren och senaten sin rätt att revidera konstitutionen på marskalk Pétain. Somliga anse, att detta beslut var olagligt, andra däremot att det var lagligt, och deras resonemang är följande: Beslutet fattades i laga ordning, och enär det innebar en författningsändring, som kamrarna gemensamt ha rätt att vidtaga, kan beslutet ej anses vara grundlagsstridigt.

Allt kommer an på, hur man tolkar orden »revidera konstitutionen». Innebära de befogenhet för kamrarna att på stats- eller regeringschefen överlåta den dem tillerkända revisionsrätten? Om ja, kan ej anklagelsen för »statskupp» vidhållas. Om nej, är anklagelsen juridiskt befogad. Detta är en av de viktigaste frågorna i pro-

cessen, och härvidlag kan man icke urgera, att marskalken befann sig i ett tvångsläge; det förelåg intet Hitlerdiktat, som måste verkställas vid äventyr av total ockupation. Marskalkens tvångsläge torde däremot till full evidens kunna bevisas i fråga om exempelvis Toulonflottans sänkning efter den totala ockupationen i november 1942 (klarsynta engelsmän ha ansett, att det var en ödets nåd, att icke flottan föll i tyskarnas händer; flottans utlöpande var en omöjlighet, när tyskarna behärskade alla forten och hela det starka kustartilleriet). Ett tvångsläge förelåg även i fråga om deportationen till Tyskland av fransk arbetskraft, för vilken Laval och hans hejdukar bära hela ansvaret (se förf:s artikel »Laval och deportationen» i Svensk Tidskrift, häfte 3, 1944). En synnerligen förmildrande omständighet är det faktum, att Pétain efter Lavals »Machtübernahme» på Wilhelmstrasses order i maj 1942 var »tyskarnas fånge n:r 1», deras »värdefullaste gisslan» enligt Ribbentrop och utsatt för permanent moralisk tortyr, en fångenskap som slutade först den 26 april i år, då 89-åringen frivilligt lade sitt öde i sin forne lärjunges och stridskamrats, general de Gaulles, händer.

Det är av största vikt, att graden av Hitlers genom Laval utövade tryck på Pétain klargöres. Att det var omänskligt pressande för en nära 90 års man, som slitit ut sig i fosterlandets tjänst, kan ej förnekas. Det är uppenbart, att Pétains skrivelser och telegram dikterats under hot om ännu svårare repressalier mot det franska folket än dem den skumme Laval redan verkställt på Hitlers order, som han ibland för att visa sin »Gesinnungstüchtigkeit» ytterligare skärpte. Den gamle marskalken hotades ständigt till livet, ty Frankrike och det franska folket var hans liv; sitt eget har han riskerat i många bataljer.

Vid bedömandet av vapenstilleståndsfrågan kunna framtidens hävdateknare ej underlåta att beakta 1) Tysklands förkrossande militära övermakt och de tyska arméernas positioner den 15 juni 1940, positioner som skulle ha möjliggjort en snabb ockupation av Frankrike söder om Loire — Hitlers ovan omförmälda alternativ, om vapenstilleståndsvillkoren icke accepterades —, 2) de få återstående franska truppernas hopplösa läge, 3) ingen hjälp kunde påräknas från England, självt i dödsfara. Att tro på ett under i en så förtvivlad situation var lika bräckligt som Daladiers hopp, att de spridda och dåligt beväpnade resterna av det, som en gång varit Frankrikes armé, skulle kunna hålla stånd mot de mångdubbelt starkare tyska stridskrafterna under sommaren 1940. Men sedan då? England var inte färdigrustat förrän två år efter sin krigsförklaring — samma historia 1914 — och kunde alltså ej hjälpa Frankrike — ett faktum som gör engelsmännens insats för Frankrikes befrielse sommaren 1944 till en liten avbetalning på en stor tacksamhets-skuld till fransmännen, för att de 1940 praktiskt taget ensam tog emot första stöten.

I juni 1940 sade även Reynaud detsamma som Daladier och så många andra fransmän inför nederlaget: »Ce n'est pas vrai.» Rea-

listen Reynaud blev för en gångs skull en drömmare. Också han trodde, att den slagna och upprivna franska armén hade möjlighet att göra en framgångsrik reträtt söderut för överskeppning till Nordafrika. Kärleken tror allt, hoppas allt, inte minst fosterlandskärleken, och den lider allt och fördjupas i lidandet — det är den stjärna, som strålar över det andra världskrigets träskmarker. Varken Reynaud eller Daladier skola klandras för sitt önsketänkande under de svarta junidagarna 1940, och hade icke Pétain och Weygand varit skickliga och erfarna militära strateger och taktiker, skulle också de ha trott på ett under. Men deras sakkunskap hindrade dem att tro, att det omöjliga skulle bli möjligt.

Det är dock egendomligt, att Daladier, Reynaud, Lebrun och andra politiker få vittna i processen mot Pétain, ty om några kunna vänta nytta av en fällande dom, så är det de, för att inte nämna ett annat jäv: de äro Pétains uppenbara fiender. Men »la justice politique» har ju sina speciella normer — normer som faktiskt försätta Pétain i en vida sämre processrättslig position än en mördare. Man får trösta sig med, att dessa normer torde bli radikalt reviderade inför Historiens domstol, även med ett minimum av objektivitet.

Vad beträffar Daladiers uttalande inför undersökningskommissionen, att den franska regeringen 1936—1937, d. v. s. Léon Blums herostratiskt ryktbara folkfrontsminister, underlätit att utbygga Maginotlinjen längs den fransk-belgiska gränsen, en försummelse som ej heller den efterföljande ministären, Daladiers, reparerade, så föranleder denna uppseendeväckande förklaring en fråga: Hur kunde konseljpresidenten Daladier, med full vetskap om denna lucka i Maginotlinjen på dess strategiskt viktigaste avsnitt, förklara Tyskland krig den 3 sept. 1939? Daladier och andra Pétains antagonister försöka nu att göra marskalken ansvarig för denna försummelse. Men Pétain var *icke* konseljpresident i någon av förkrigsårens ministärer. Den med hänsyn till det franska försvarets icke slutförda upprustning minst sagt lättsinniga krigsförklaringen blev Frankrikes fall. Sitta inte Blum och Daladier i dag på de anklagades bänk, så ha de där sin säkra plats, då en gång målet mot konseljpresidenterna under åren 1936—1940 påropas vid Historiens domstol.

Den domstol, som skall döma Pétain, kallas la Haute-Cour de Justice, sammansatt av ledamöter i la Cour de Cassation (högsta domstolen) och la Cour d'Appel de Paris (motsvarande den svenska hovrätten). Åklagare är generalprokurator Mornet, nästan jämnårig med Pétain och en av dennes hätskaste antagonister, även före kriget. Under de sista sex månaderna ha mer än tusen dödsdomar avkunnats av la Haute-Cour de Justice och andra »utrensningsdomstolar», infamt påpassade och kontrollerade av socialisterna och kommunisterna, drivna som dessa äro av fanatiskt hat och intolerans. Det är synd om dem, som träda inför den »politiska rättvisans» domstolar med illusionerna i behåll. Men den 89-årige segraren vid Verdun har säkert för längese'n mistat dem.

Jean Cay.

Det nya Tjeckoslovakiet. Under det första världskriget slöt sig Masaryk till västmakterna långt innan dessas seger över de halv-autoritära Tyskland och Österrike-Ungern var skönjbar eller ännu mindre given. Han befann sig då i stark motsättning till de mäktigaste tjeckiska partierna, alltifrån de av Kramar ledda borgerliga, som önskade förverkliga panslavismens ideal under det tsaristiska Rysslands hägn, och till Smeral, de tjeckiska socialdemokraternas och sedermera kommunisternas ledare, som in i det sista förblev Habsburgs Österrike trogen. Masaryk segrade, därför att de demokratiska västmakterna segrade. Såsom utrikesminister understödde Benesj sin store lärofaders politik, både under och efter det första världskriget. Ehuru västmakterna 1938 vållade Tjeckoslovakiet de största besvikelser, fullföljde Benesj under den första hälften av det andra världskriget samma linje. Hans regering slöt t. o. m. ett intimt förbund med den polska exilregeringen, vilket nästan var liktydigt med ett statsförbund. Först efter Stalingrad, d. v. s. efter den tyska krigsmaktens första svåra nederlag, övergav Benesj denna linje, frångick förbundet med Polen, intog en reserverad hållning mot västmakterna och avslöt ett bilateralt fördrag med Sovjetunionen. Därigenom prissgav han också tanken på kollektiv säkerhet. Denna orientering österut, som också bär Jan Masaryks — statsgrundarsonens och den nuvarande utrikesministerns — signum, har inte rubbats trots att det sedan visat sig att den demokratiska västern framstått inte mindre stark än dess ryske allierade. Sovjetunionen proklamerade vid förhandlingar med London och Washington Tjeckoslovakiet som sin intressesfär och stödde sig härvidlag på pakten med Benesj. Så kom det sig att de amerikanska trupperna måste dröja tre veckor vid den tjeckoslovakiska gränsen, trots att de enligt egen uppfattning i sin frammarsch inte stötte på något annat hinder än den oordning, som de kapitulerande tyska trupperna anställde. De allierades arméer fingo nämligen inte tåga vidare, därför att Tjeckoslovakiet av politiska skäl skulle befrias österifrån. Denna förbindelse med sovjetunionen framträdde också i San Fransisco, där Tjeckoslovakiets representanter skänkte alla ryska förslag sitt stöd. Visserligen ha både Benesj och hans ministerpresident d:r Fierlinger försäkrat, att Tjeckoslovakiet även önskar upprätthålla vänskapliga förbindelser med de demokratiska västmakterna. Men i verkligheten utgör Tjeckoslovakiet den ryska utrikespolitikens viktigaste hörnpelare i Centraleuropa. Bismarcks ord att Böhmens herre också vore Europas herre tycks vara icke helt obekanta i Kreml.

Inrikespolitiskt är läget icke annorlunda. Visserligen försäkrade ministerpresidenten Fierlinger först i mitten av juni, att Tjeckoslovakiet inte vore någon sovjetstat och att inte heller kommunisterna eftersträfvade en sovjetisering. Men i själva verket är situationen denna: Fierlinger gäller nominellt såsom socialdemokrat och har sedan några årtionden varit medlem av detta parti. Såsom tjeckoslovakisk minister i Wien och Moskva — den diplomatiska uppgiften i Moskva avbröts dock under den tid, då Ribbentrop-Molotovavtalet var i kraft och då han tidvis uppehöll sig i Stockholm — bevarade

han sin politiska tro. Den fleråriga vistelsen i Moskva har dock inte gått honom spårlöst förbi, och i dag anses han nog för en trekvartskommunist. Hans medarbetare i regeringen äro: Klement Gottwald, vice ministerpresident, sedan 15 år det kommunistiska partiets ledare; Vilem Siroky, slovakisk kommunist; Jan Sramek, tjeckisk katolik; Josef David, Benesjsocialist; Jan Ursini, slovakisk agrar. Dessa fem bilda det politiska kabinettet. Kommunisterna ha ytterligare följande ministrar: d:r Clementis (vice utrikesminister), Vaclav Nosek (inrikesminister), Vaclav Kopecky (propaganda), Zdenek Nejedly (undervisningsminister) och Julius Durisj (jordbruksminister). Till kommunisterna kan även räknas försvarsministern general Ludvig Svoboda, ehuru officiellt partilös. Han fick på sin tid rysk utbildning och var överbefälhavare för de tjeckiska trupperna i Ryssland. Jan Masaryk är utrikesminister; han har inte något parti bakom sig. De tjeckiska socialdemokraterna besätta 3 departement med andrarangskrafter: Bohumil Lausman är industriminister, Josef Soltes välfärdsminister och Vaclav Majer är folkförsörjningsminister. De tjeckiska katolikerna inneha post- och telegrafdepartementet genom Frant. Hala och hälsovårdsdepartementet genom d:r Prochaska. Det egentliga Benesjpartiet, det gamla tjeckiska nationalsocialistiska partiet, representeras av d:r Jaroslav Stransky som justitie- och d:r Rubert Ripka som utrikeshandelsminister. Finansminister är den över 70 år gamla slovakiske agraren Vavro Srobar och trafikminister den partilöse generalen Antonin Basal. I detta omfattande regeringskollegium ha kommunisterna visserligen icke majoriteten, men de behärska de just under övergångstiden viktigaste maktpositionerna, nämligen polisväsendet och byråkratien, armén, jordfördelningen (i samband med omflyttningen av minoriteterna), propagandan och kulturväsendet. När Masaryk junior som väl ofta är fallet blir upptagen av internationella konferenser utomlands, handhar en kommunist även utrikespolitiken. Att observera är även den militära planläggningen. Den tjeckiska armén hörde efter 1938 års måttstock till Europas bästa och modernaste, och den kunde stödja sig på en inhemsk rustningsindustri av högsta kvalitet. Pragradion har nu kungjort att denna armé skall reorganiseras efter Röda arméns mönster och med ryska officerare som instruktörer.

Det kan vara av intresse att jämföra den nuvarande politiska situationen i Tjeckoslovakiet med läget efter 1935 års val, det sista före München. Då, liksom också vid tidigare val kunde kommunisterna besätta bara 30 mandat i deputeradekammaren, d. v. s. 10 %. Däri inräknas de kommunistiska representanterna från de nationella minoriteterna. De tjeckoslovakiska socialdemokraterna fingo då 38 mandat, vartill kommo inemot ett 20-tal tyska socialdemokrater. Socialdemokraterna äro följaktligen nu starkt underrepresenterade i regeringen. Helt utan företrädare äro några partier, som spelade en stor roll i den första republikens historia. Sålunda saknas de tjeckiska agrarerna, som innehade en ledande ställning under 15 år, alltid beklädde ministerpresidentposten och innehade ungefär samma maktposition i ministerierna som kommunisterna i dag. Ur deras led re-

kryterades dock sedermera det största antalet samarbetsmän. Likaledes saknas representanter för nationaldemokraterna och för näringspartiet, som förr samlade främst städernas borgerskap och medelklass; vartdera fick 1935 17 mandat och tillsammans voro de starkare än kommunisterna. Att Gaydas fascistiska parti och det slovakiska Hlinkapartiet nu ställts utanför är däremot givet. Allt som allt kan den nuvarande regeringen inte göra anspråk på att ha sammansatts efter verkliga demokratiska grundsatser eller att representera det samlade tjeckiska och slovakiska folket.

Det aktuella och allvarigaste problemet just nu gäller behandlingen av de tyska och ungerska minoriteterna. Planerna att utstöta dessa ur staten behandlas på annan plats i detta häfte.

Just i dessa dagar har även utvecklingen i den östligaste delen av det gamla Tjeckoslovakiet, Karpato-Ukraina, tilldragit sig uppmärksamheten. Den övervägande rutenska befolkningen i detta avlägsna och mycket efterblivna gebit anhöll efter första världskriget att få komma under Prag. Den önskade dock autonomi, som också utlovades men aldrig helt förverkligades. Nu har samma befolkning — efter att sedan 1939 ha lytt under Ungern — med återopande av sin självbestämmanderätt begärt att få ansluta sig till Sovjet-Ukraina. Den nya Pragregeringen har måst foga sig i dessa mer eller mindre spontana önskemål, eftersom Sovjetunionen stod bakom dem, och den 29 juni måste Fierlinger i Moskva underteckna ett fördrag om Tjeckoslovakiets avstående från denna provins. För Tjeckoslovakiet var denna operation säkerligen ganska smärtsam, mera med tanke på prestigen än av ekonomiska skäl, eftersom Karpato-Ukraina var fattigt och icke självförsörjande. Ty fördraget bryter principen om status quo ante München och visar att inte ens alliansfördrag med Sovjetunionen utgör någon borgen för förkriksgränsernas integritet eller någon garanti mot ryska territoriella krav. Om någon folkomröstning har det tydligen aldrig varit tal, och även om Karpato-Ukrainas befolkning står ukrainarna närmare än tjeckerna och slovakerna är deras egen vilja lika obekant som undertryckt. Det avhändade territoriet utgör över 12,000 kvkm.

Medan vänskapen med Sovjetunionen kostade Tjeckoslovakiet en hel provins har den omstridda Teschenfrågan ännu inte kunnat få någon för Tjeckoslovakiet gynnsam lösning. Polen vill inte avstå från detta område, som det tillskansade sig under Tjeckoslovakiets kris. I området bo ungefär 100,000 polacker. Det omsluter viktiga stenkolsförekomster och bildar en viktig förbindelseled till nordöstra Slovakien. Stalin har dock nu lovat att slita tvisten mellan Prag och Warszawa om denna sedan 1918 omstridda provins.

Den tjeckoslovakiska regeringen har dock tydligen för avsikt att på annat sätt hålla sig skadelös för de territoriella förlusterna i öster. Den planerar omfattande förvärv av nya områden på Tysklands bekostnad. Officiella röster i Prag tala om införlivandet av det s. k. Lausitz fram till Cottbus, Glatzerbäckenet och Ratiborområdet. Dessa planer motiveras dels etnografiskt, dels strategiskt. I Lausitz bor nämligen sedan århundraden en slavisk folkstam, sor-

berna, vilkas antal Chmelar anger till 81,000 (i sin skrift »National Minorities in Central Europe») men som för hundra år sedan lär ha uppgått till 150,000. Denna minoritet visade både i Kaiserns Tyskland och under Weimarrepubliken sin sega livskraft, och inte ens Hitler lär ha utrotat den. Det rör sig om en utpräglad ströbefolkning, insprängd i ett stort område med tysktalande majoritet. Skall denna slaviska minoritet befrias, måste antingen en ännu större tysk »minoritet» skapas eller också måste denna tyska befolkning drivas bort. Med strategiska argument kunna dessa utvidgningsplaner näppeligen motiveras. Cottbus ligger ungefär 80 km. från den nordligaste punkten på den gamla riksgränsen. Sorbernas gebit är på sin höjd 20 km. brett. För att förena sorberna med tjeckerna måste det alltså göras en trång korridor, vilken skulle bli ett slags pekfinger mot Tyskland. Eller också skulle hela området mellan Elbe och Oder införlivas, omfattande övre och nedre Lausitz samt nedre och mellersta Schlesien inklusive Breslau. Åtskilliga röster från Prag tyda på att detta mål siktas. Givetvis måste Pragregeringen förhandla med ryssarna om dessa frågor. Rysslands inställning är dock inte bekant. Ett visst hänsynstagande till de tjeckiska önskemålen synes dock inte osannolikt. Ryssland uppmuntrade ju Polen att i Tyskland söka kompensation för de östliga områden, som den ryska björnen slagit ramarna i, och därför kan det tänkas att Tjeckoslovakiet också i Tyskland får ta igen skadan vid Karpato-Ukrainas förlust.

Demokratisk nyordning i Ungern. Liksom alla de övriga av ryska armén befriade områdena ligger Ungern nu bakom en praktiskt taget ogenomtränglig röd järnridå. Bortsett från vad till Sverige återvända Budapestsvenskarna haft att förtälja — och det är mycket obetydligt utom vad som gäller ryssarnas plundring av den svenska legationen, ty de flesta lämnade Budapest redan i februari och höllos sedan isolerade i en by i en månads tid innan hemresan kunde anträdas — äro de enda mera detaljerade nyhetskällor som funnits att tillgå de engelska och ryska radioutsändningarna på ungerska. Dessa äro givetvis starkt propagandabetonade och se antagligen alltför optimistiskt på utvecklingen. Men påtagligt är i alla händelser, att det ungerska samhället nu genomgår den mest genomgripande omvandlingen i landets historia. Från att ha varit ett starkt feodalt samhälle och efter ett förtryckande vanstyre under tyskarnas och de inhemska nazisternas (pilkorsarnas) skräckvälde under den gångna vintern, håller Ungern nu på att omgestaltas till en modern demokratisk stat. I vad mån detta sker på sådant sätt att alla folkgrupper få göra sina åsikter gällande och utan att gångna tiders orättvisor och övergrepp vedergällas med samma metoder är ännu inte möjligt att avgöra. Här skall endast redogöras för de viktigaste fakta i de senaste månadernas skeende, så som de framlagts i radioutsändningarna.

Den nya demokratiska aeran kan sägas datera sig från den 6 december 1944. Då — när omkring två tredjedelar av Trianonungerns territorium erövrats av de ryska trupperna, men medan huvudstaden

ännu var i tyskarnas och Szalasiiregimens händer — anordnades de första allmänna valen i det nya Ungern, avseende den »provisoriska nationalförsamlingen». Valen torde ha varit hemliga och anordnades av de ungerska myndigheter, som tillsatts under ryskt överinseende. Om de böra betecknas som »fria» är svårt att avgöra. I varje fall uppges de ryska militärmyndigheterna icke ha blandat sig i valförordningen. Rösträtt tillkom alla ungerska medborgare i det befriade området, som fyllt tjugo år, men då inga röstlängder kunde uppgöras, baserades valet på vederbörande väljares personliga legitimationer eller andra dokument, som verifierades antingen av de demokratiska organisationerna eller, när så icke kunde ske, genom vittnen. Medlemmar av pilkorspartiet eller andra nazistiska partier eller organisationer voro icke valbara och hade naturligtvis ej heller rösträtt. Eljes deltog alla politiska partier i valet, alltså även katolska folkpartiet och »ungerska enhetspartiet» MEP, som dominerat det förutvarande parlamentet och på vilket alla Horthyregimens regeringar stött sig fram till tyskarnas inmarsch i Ungern den 19 mars i fjol.

Den 20 december förklarades valen avslutade och följande dag konstituerade sig den provisoriska nationalförsamlingen med säte i Debrecen. Inalles skulle den räkna 230 medlemmar, men då felades ännu representanterna för Budapest och de av tyskarna ännu besatta områdena i västra och nordvästra Ungern. Kompletterande val ha ägt rum därstädes under loppet av mars, april och maj. Detaljerade uppgifter angående valens resultat, valdeltagandet etc. ha ännu icke meddelats utan blott att de »demokratiska» partierna skulle ha erhållit en överväldigande majoritet. Dessa partier äro: småbrukarpartiet, nationella bondepartiet, socialdemokraterna, kommunisterna och de borgerliga demokraterna. Av dessa hade det kommunistiska partiet blivit upplöst och förbjudet redan 1919. Nationella bondepartiet har framgått ur »bondeförbundet» och utgör de jordlösa böndernas och lantarbetarnas politiska organisation. Det hade visserligen icke förbjudits, men dess politiska verksamhet hade praktiskt taget omöjliggjorts av regeringen Kallay, som fängslat dess ledare och i deras ställe insatt sina förtroendemän, som saknade denna väljargrups gehör. De övriga demokratiska partierna hade upplösts och förbjudits av regeringen Sztoya efter tyskarnas inmarsch.

Redan den 23 december utsåg den nu ofullständiga nationalförsamlingen en provisorisk regering, som bildades av generalöverste Bela Miklos under medverkan av ett par andra högre militärer, som på ett tidigt stadium revolterat, några partilösa fackmän samt representanter för de i nationalförsamlingen företrädde partierna. Den nya regeringen — populärt kallad Debrecenregeringen — fick följande sammansättning: ministerpresident generalöverste Bela Miklos; utrikesminister d:r Janos Gyöngyössy, partilös; inrikesminister d:r Ferencz Erdei, nationella bondepartiet; försvarsminister generalöverste Janos Vörös; justitieminister d:r Agoston Valentiny, socialdemokrat; undervisningsminister prof. greve Geza Teleki, borgerlig demokrat; finansminister d:r Istvan Vasary, småbrukarpartiet; lantbruksminister Imre Nagy, kommunist; industriminister Ferencz Takacs, social-

demokrat; handelsminister Jozsef Gabor, kommunist; socialminister Erik Molnar, partilös och minister för folkförsörjningen generalöverste Gabor Farago.

Regeringen utfärdade inom kort en programförklaring, som sedermera godkändes av nationalförsamlingen. Den omfattade följande punkter:

Sedan landets statschef med våld bortförts av tyskarna och Szalasi usurperat makten, har Ungern saknat legal regering. Därför har det varit nödvändigt att välja en provisorisk nationalförsamling och regering, vilka tillsvidare utgöra Ungerns enda konstitutionella myndigheter.

Förbundet med Tyskland upplöses en gång för alla. Regeringens viktigaste, omedelbara uppgift är att hos de Förenade Nationerna anhänga om vapenstillestånd.

Ungern önskar för framtiden leva i gott samförstånd och uppriktig vänskap med Sovjetunionen och grannstaterna. De materiella skador som Ungern genom sitt krigsdeltagande på Tysklands sida åsamkat dem måste därför till fullo gottgöras.

Ungern skall delta i kampen mot Hitlertyskland tills detta besegrats och skall insätta sin armé och alla sina materiella resurser i denna kamp.

Grundvalen för landets sociala och ekonomiska system förblir privategendomens okränkbarhet. På denna grundval skall Ungern omgestaltas till en verkligt demokratisk stat. Alla folkfientliga lagar skola omedelbart upphävas, däribland de antisemitiska lagarna och förordningarna. Alla medborgare skola vara lika inför lagen och erhålla samma konstitutionella rättigheter och friheter. Fullständig tros-, församlings-, organisations- och tryckfrihet införes.

Förvaltningen skall fullständigt demokratiseras. Allmän rösträtt med fria och hemliga val som grundval för parlamentet och alla kommunala korporationer införes.

Pilkorsare och andra nazister skola omsorgsfullt utrensas ur det offentliga livet. Krigsförbrytare och fosterlandsförrädare komma att strängt bestraffas.

En genomgripande agrarreform skall med det snaraste utarbetas och omedelbart genomföras. Därigenom komma de jordlösa bönderna och lantarbetarna att erhålla egen jord för vilket syfte i främsta rummet egendom tillhörande fosterlandsförrädare och medlemmar av det folktyska Volksbund konfiskeras.

Arbetslönerna skola ökas och befolkningens levnadsstandard och levnadsvillkor över huvud förbättras genom ändamålsenliga socialpolitiska åtgärder.

I vilken utsträckning detta program har förverkligats eller kan förverkligas låter sig ännu inte bedöma. Den ungerska krigsinsatsen på de allierades sida torde i varje fall inte ha motsvarat förhoppningarna. De viktigaste krigsförbrytarna och överhuvud de ledande nazisterna synas ha flytt till Tyskland redan innan den tyska armén fördrevs ur landet. Szalasi själv uppges sedermera ha begått självmord i Bayern, och hans närmaste män torde väl ha tillfånga-

tagits av de ryska eller västallierade trupperna. Vad den stora mängden av mindre nazikoryféer beträffar ha några enstaka summariska avrättningar rapporterats från Budapest, men massekutioner som i Bulgarien synas icke ha förekommit. Synbarligen vill man gå till väga med omsorg och under iakttagande av lagliga former med användande av folkdomstolar. Ett lagförslag om upprättande av sådana har framlagts av justitieministern och antagits av nationalförsamlingen. Enligt detta skall i varje krets en folkdomstol upprättas, sammansatt av såväl yrkesjurister som lekmän. De förra utses av regeringen, medan de senare väljas av de demokratiska partierna, liksom också åklagarna.

Folkdomstolarna ha rätt att utmäta bötesstraff och förmögenhetskonfiskering, frihetsstraff upp till livstids fängelse samt dödsstraff. Endast i sistnämnda fall kan domen ändras, nämligen av en benädningskommission, bestående av representanter för justitiedepartementet och nationalförsamlingens politiska utskott. Inför folkdomstolarna komma samtliga krigsförbrytare och alla personer som under den nazistiska regimen mördat människor eller kränkt någons människovärdighet att ställas. Folkdomstolarna torde redan ha påbörjat sin verksamhet, men några uppgifter härom ha ej sipprat ut.

Om den kanske viktigaste punkten i regeringsprogrammet, nämligen agrarreformen, föreligger ett detaljerat, av nationella bondepartiet genom dess ledare, inrikesministern Erdei, framlagt förslag, vilket med obetydliga modifikationer antagits av nationalförsamlingen och enligt dennas beslut skall genomföras före 10 oktober 1945.

Inledningsvis framhölls i Erdeis förslag, att omkring 70 % av Ungerns hela åkerareal för närvarande innehas av storgodsägarna, medan endast 30 % ägas av bönderna och att över en miljon lantarbetare och småarrendatorer överhuvud icke besitta någon jord alls. Den under de senaste årtiondena bedrivna agrarpolitiken säges icke ha åstadkommit någon nämnvärd förändring i missförhållandena, och de s. k. agrarreformerna av 1920 och 1938 ha föga rubbat storgodsägarnas ställning. Den ojämna fördelningen av jorden har varit en av de viktigaste orsakerna till den nationella katastrof som nu drabbat landet och för dess pånyttfödelse är agrarreform obetingat nödvändig. Den bör ske enligt följande principer:

All jord som tillhör fosterlandsförrädare — pilkorsmän och andra nazister eller medlemmar av det folktyska, nazistiska Volksbund — skall omedelbart konfiskeras. Egendomar på mer än 100 joch (c:a 60 hektar) skola uppdelas. Ersättning kommer efter kriget att utbetalas åt ägarna efter principer som senare skola fastslås. Även statliga, kommunala och kyrkliga egendomar på över 100 joch skola uppdelas, dock med undantag för sådana, som tjäna speciella kulturella, sociala eller ekonomiska syften. Jordägare som aktivt deltagit i kampen mot tyskarna och nazisterna få dock behålla egendomar på upp till 200 joch (120 hektar). Betesmarker och skogsmark skall icke uppdelas utan övergå i statlig eller kommunal ägo. Statliga och kommunala mönsterjordbruk komma att inrättas. Agrarkooperationen kommer att befrämjas i syfte att förbättra böndernas ekonomiska läge och

underlätta anskaffandet och användandet av lantbruksmaskiner och moderna redskap, ävensom avelsdjur. Staten kommer emellertid även att tillhandahålla maskiner, redskap och avelsdjur åt jordbrukarna på förmånliga kreditvillkor. Utså kommer kostnadsfritt att tillhandahållas av myndigheterna för en viss tid framåt. Den jord som vinnes genom styckningen av större egendomarna kommer icke att tilldelas de jordlösa klasserna kostnadsfritt utan måste betalas. Betalningen skall emellertid erläggas i rater under en följd av år (tio eller tjugo) och har principiellt fastställts till 20 metercentner spannmål per joch (1,2 ton per hektar). Under de närmaste tio åren får jordegendom endast säljas med tillstånd av lantbruksdepartementet, där en särskild byrå för genomförandet och övervakandet av agrarreformen skall inrättas. Under denna byrå skall ett antal kontrollkommissioner, sammansatta av fackmän och representanter för jordbrukarna, sortera. Därigenom hoppas man kunna garantera reformens genomförande i demokratisk anda och samtidigt stärka böndernas politiska medvetande.

I fråga om folkundervisningen har ett program för omgestaltning av skolorna och läroplanerna framlagts av undervisningsministern professor Geza Teleki — för övrigt son till förre ministerpresidenten greve Paul Teleki, Ungerns ädlaste och mest framsynte statsman under Horthyregimen, vilken i april 1941 tog sitt eget liv som protest mot Ungerns deltagande i överfallet på Jugoslavien. I de nya läroplanerna uppges samhällslära och därmed besläktade ämnen ha fått en framträdande plats. Alla nazistiska ungdomsorganisationer ha upplösts och i stället ha nya demokratiska organisationer bildats i vilka skolungdomen påstås ha inträtt i massor. Utrensningen av nazister och nazisympatisörer ur lärarkåren säges också ha börjat.

Påfallande är för övrigt den koncilianta hållning mot det kyrkliga livet som inte bara den nya regimen utan även de ryska militära myndigheterna synas ha intagit. Ministerpresidentens ställföreträdare är en katolsk präst, Istvan Balogh, som för övrigt också var medlem av vapenstilleståndsdelegationen. I spetsen för Budapests stadsfullmäktige står åter en protestantisk präst, Zoltan Tildy, som för övrigt också är småbrukarpartiets ledare, och i några hundra landsortsstäder och kommuner stå katolska eller protestantiska präster likaledes i spetsen för den lokala förvaltningen. Alla kyrkor ha öppnats, gudstjänsterna lära hållas regelbundet och ingen censur utövas över predikningarna — detta i motsats till förhållandet under det tyska väldet, då de tyska myndigheterna krävde att alla predikotexter skulle förhandscensureras.

»Förlikningen i Polen.» Det var redan i början av februari som de tre stora i Jalta beslöto att en ny provisorisk polsk regering skulle tillsättas. Den skulle erkännas av alla de allierade nationerna, och därigenom skulle det göras ett slut på det anormala tillståndet med två polska regeringar, varav den ena hade den faktiska makten, men erkändes av endast ett fåtal stater, medan den andra, som er-

kändes av de flesta staterna, icke tilläts att regera i Polen. Man skulle tro, att intet vore lättare än att skapa en polsk samlingsregering, representerande hela det polska folket, därmed uppfyllande Jaltaöverenskommelsen. Ändå dröjde det till slutet av juni, alltså nästan fem månader, innan den nya »provisoriska» polska regeringen kom till stånd. Varför så länge?

Först och främst rådde det antagligen missförstånd mellan de tre stora vid protokollets formulering. Å ena sidan var det, vilket framgår av Churchills och Edens förklaringar, västmakternas avsikt att skapa ett fritt, oberoende och demokratiskt Polen, och härför var man beredd att betala det priset att nästan halva Polen fram till Curzonlinjen avträdde till Ryssland. Å andra sidan omnämndes Londonregeringen inte med ett enda ord i protokollet, utan endast Lublinregeringen och representanter för utlandspolacker och hemmapolacker. Därför kunde Moskva med full formell rätt fordra, att protokollet skulle tolkas så, att Lublinregeringen skulle bilda kärnan i den nya samlingsregeringen som egentligen bara skulle utvidgas, för att full överensstämmelse med Jaltabeslutet skulle uppnås. En sådan tolkning motsäger dock västmakternas strävan att skapa en absolut oberoende polsk regering, vars huvuduppgift skulle vara att genomföra ett demokratiskt och fritt parlamentsval i hemlandet.

Efter kortvariga förhandlingar i Moskva mellan tremannakommittén, vilken bestod av Molotov och de brittiska och amerikanska ambassadörerna i Moskva, Kerr resp. Harriman, inträdde en paus i förhandlingarna. Den ryska pressen förklarade, att Stalin själv skulle taga hand om saken och ordna den inom kort. Därpå fingo femton polska hemmafrentsledare den 6 mars d. å. den redan så omtalade inbjudan till det ryska högkvarteret. Trots löften om fri lejd försvunno de. Först efter några veckor i San Fransisco, då redan hela världspressen visat sin otålighet över polackernas försvinnande, fann Molotov det för gott att förklara, att de alla hade arresterats, anklagade för brott mot Röda armén. För en kort tid var även den gamle bondeledaren Witos försvunnen, men han återfanns senare.

Redan tre månader efter Jaltakonferensen skickade president Truman Hopkins som sin förtroendeman till Stalin, för att reglera olika olösta frågor mellan Ryssland och U. S. A. Hopkins uppnådde fullt samförstånd med Stalin. Överenskommelsen mellan dem båda är icke känd i sin helhet, men det tycks finnas ett visst samband mellan den utvidgade amerikansk-ryska kollaborationen i Japanfrågan och det polska problemet. I varje fall ryktes förhandlingarna om den polska regeringen ut ur det dödvatten, i vilket de råkat, och Stalin medgav, att några polacker från hemlandet och från London skulle bjudas till Moskva för att förhandla med representanter för Lublinregeringen om bildandet av en ny polsk regering.

Till Moskva inbjödös några hemmapolacker men från London ingen enda av medlemmarna i (socialdemokraten) Arciszewskis regering utan endast representanter för den s. k. Jaltariktningen. F. d. regeringschefen i den polska Londonregeringen Mikolajczyk (agrar) och f. d. regeringsmedlemmen, socialisten Stanczyk samt några andra,

vilka alltid arbetet på en kompromisslösning med Ryssland, förklarade sig efter Jaltakonferensen vara beredda att godkänna dess beslut. Därmed förlorade den polska Londonregeringen sin breda basis och stödde sig bara på socialistiska och nationalistiska element. Dess politiska inställning till Ryssland var att inte utan det polska folkets godkännande tillåta någon förändring av Polens förkrigsgränser.

Förhandlingarna i Moskva mellan polackerna började under ej alltför gynnsamma omständigheter, då Witos och även en del andra inbjudna tackat nej till dessa förhandlingar. Resultatet blev, vilket man redan dessförinnan kunde förutsäga, att i praktiken den kommunistiska Lublinregeringen blott utvidgades genom att fem nya regeringsmedlemmar intogos, bondepartiets och socialdemokraternas representanter, bl. a. de redan nämnda Mikolajezyk och Stańczyk. Den förre blev andre vice premiärminister under den 38-årige Osupka-Morawski som premiärminister och den 39-årige Gomólka som förste vice premiärminister. Mikolajezyk innehar jordbruksministerposten — enligt uppgift därför att dess besvärligaste uppgift, agrarreformen, redan blivit ytterst impopulär — och dessutom utnämndes på en nyskapad taburet den kände ryskfödde kommunisten Tkaczow som forstminister — och ingen av de nu utnämnda regeringsmedlemmarna innehar någon post av större betydelse. Bondepartiets medlem Kiernik fick förvaltningsministerposten, men polisärenden underställdes en säkerhetsminister, och därtill utnämndes en NKDW-(GPU-)officer Radkiewicz, vilken enligt en uppgift från London är sovjetmedborgare. (Även Londonpolacken Thugutt, som till den under kriget i Stockholm avlidne radikale bondeledaren Thugutt, som skulle bli post- och telegrafminister, tackade nej.) Witos och Londonpolackerna Grabski och Popiel — de båda sistnämnda tillhörande den s. k. Jaltariktningen — erhöles de politiskt sett betydelselösa hedersposterna som vice ordförande i det polska Nationalrådet i Warszawa, vars president Bierut även utövar statspresidentens funktioner.

Den enda förklaringen till att det tog nästan fem månader att skapa en sådan »provisorisk» regering, som kunnat bildas även utan svårigheter på betydligt kortare tid, är att Lublinregeringen var angelägen om att vinna så mycket tid som möjligt för att bedriva sin med revolutionär och ungdomlig entusiasm påbörjade fullbordade-faktapolitik, och så vinna tid före valen.

Hur läget i själva Polen ter sig, kan inte objektivt bedömas. Londonregeringen påstår, att där härskar terror och att yttrande-, press- och församlingsfrihet saknas. Alla privata radioapparater och de tidigare hemliga tryckerierna konfiskerades och nyheterna förmedlas endast genom offentliga högtalare och genom den officiella pressen.¹ Först nu, som uppenbart resultat av Hopkins' förhandlingar, ha de första utländska journalisterna anlänt till Warszawa och de komma att opartiskt meddela, om förhållandena i Polen överensstämmer med

¹ Warszawaregeringens telegrambyrå Polpress meddelar, att den 29.6. 45 upphävdes förbudet mot bruk av privata radioapparater liksom även censuren inom landet, som dock bibehållits för post till utlandet.

Londonregeringens uppgifter.² De första meddelandena från dessa till Warszawa nyanlända journalister innehålla alarmerande nyheter om nöden i Warszawa — ett kg. bröd kostar t. ex. 19 shilling — och gå ut på att en internationell hjälpaktion är en brådskande nödvändighet.

Den nya provisoriska regeringen bereddes ett hjärtligt mottagande i Warszawa. Särskilt Mikolajczyk blev föremål för folkentusiasmen. Hans bil stormades på gatorna. För hemmapolackerna, som ej känna till dragkampen Arciczewski—Mikolajczyk eller de politiska skillnaderna mellan olika polska emigrantgrupper, är Mikolajczyk den berömde Sikorskis efterträdare. Han kommer från London och London har blivit ett begrepp. Det innesluter i sig alla de förhoppningar, som under flera års lidanden sattes till västmakterna, och Mikolajczyk mottager hyllningar, egentligen avsedda för London.

Nästan samtidigt med förhandlingarna om regeringsombildningen ägde även i Moskva processen rum mot de anklagade femton polackerna. De blevo dömda till frihetsstraff, varierande mellan tio år och fyra månader. Fyra av dem frikändes. Processen hade ingen personlig karaktär utan en rent politisk. Dess uppgift var att kompromettera den polska Londonregeringen och hemmafrenten såsom krigshetsare mellan västmakterna och Ryssland, och denna uppgift lyckades delvis, då några av de anklagade medgävo, att de icke ansågo ett sådant krig vara otänkbart. De medgävo också, att de handlade i enlighet med Londonregeringens instruktioner. Härigenom

² Sålunda meddelade den polska informationsbyrån i London den 14 juni:

Man vet nu med säkerhet att omkring tre tusen politiska fångar internerats i koncentrationslägret i Bialystok, att flera tusen soldater ur den förutvarande Hemarmén hållas fängslade i det f. d. tyska dödslägret vid Majdanek, att två tusen forna soldater i den polska Hemarmén och polska politiska fångar inspärrats i Krzeslin nära Siedlee samt att andra koncentrationsläger upprättats i bl. a. Rzeszow och Krakow.

På Nyåret fördes tusentals arresterade polacker ur den förutvarande polska Hemarmén från Rzeszow till Gdynia, där de sammanfördes under de mest skriande förhållanden. Samtliga dessa läger stå under NKWD:s överinseende och inte ens Lublinmyndigheternas representanter få tillträde till dem. De män, vilka sitta fängslade här äro ej underkastade den polska utan den ryska strafflagen, som bl. a. bestämmer att sovjetpolisen har rätt att bestämma karaktären av det politiska brott, för vilket varje arresterad anklagas. Denna strafflag innesluter även kollektiv ansvarighet för vissa brott samt tillåter avkunnandet av domar utan något som helst rättegångsförfarande och användandet av »tredje graden» under förhören.

Ett ännu värre öde har de tusentals polska soldater och medlemmar av den polska underjordiska rörelsen, vilka deporterats och fortfarande deporteras till koncentrationsläger, fängelser och tvångsarbetsläger inom själva Sovjetryssland, gått till mötes. Där äro de fräntagna alla mänskliga rättigheter och dö i tusental på grund av undernäring, för hårt arbete och dålig behandling.

Dessa fångar äro i flesta fall medlemmar av den polska underjordiska rörelsen, som i flera år under oerhörda risker förde en ständig kamp mot tyskarna eller soldater i den polska Hemarmén, som erkänts reguljära stridandes rättigheter ej endast av Storbritannien och USA utan också av Tyskland.

kunde den ryska propagandan för hela världen visa, att varken Londonregeringen eller hemmafrontens ledande män kunde komma i fråga för en samlingsregering, vilkens politiska inställning inte fick vara antirysk. Tvivelsutan hänger sig en stor del av det polska folket, som vill återvinna de förlorade ostprovinserna, åt romantiska förhoppningar att bara ett under kan återgiva dem Lwów och Wilna, och att Polen endast genom ett krig mellan de allierade kan återvinna sitt oberoende.

De femton skulle ställas inför en polsk domstol, anklagade för verksamhet till den polska statens skada. Antagligen skulle denna process bevisa den »fascistiska» och »antidemokratiska» karaktären hos de polska partier, som icke inträdde i regeringen, för att kompromettera dem före parlamentsvalen i Polen och för att om möjligt även förbjuda dessa partier att delta i valen. Mikolajczyk yttrade själv i en intervju, att de fascistiska och antidemokratiska partierna icke skola tillåtas ställa upp vid valen. Vem skall emellertid kunna bedöma detta opartiskt? Socialdemokraten Arciszewski kallas för reaktionär! Nästan med säkerhet kan man antaga att samtliga antiryska och anti-jaltanska partier kommer att undgå denna beteckning.

Vad svarade den polska Londonregeringen på denna anklagelse? Den fordrade:

a) att den ryska krigsmakten och den politiska polisen skulle dragas tillbaka från Polen,

b) att alla, efter krigsutbrottet arresterade och deporterade polacker, skulle frigivas, och

c) att Ryssland icke skulle blanda sig i de inre polska angelägenheterna och icke påtvinga Polen sitt politiska system.

Dessa fordringar ha redan delvis uppfyllts. En stor del av den ryska armén i Polen har redan dragits tillbaka och genom avtal med Warszawaregeringen av den 6.7. ha de polacker, som 1939 påtvingades sovjetmedborgarskap åter erhållit sitt polska medborgarskap. De skola även förflyttas tillbaka till Polen. Dessutom förklarade den polska Londonregeringen, att den icke kunde erkänna någon annan regering som legal polsk regering, men att den vore beredd att överlämna sina befogenheter till den polska regeringen, som kommit till stånd efter fria parlamentsval.

För Polens framtid är det viktigaste att den nya polska provisoriska regeringen med sin påtvingade kommunistiska majoritet verkligen blir en provisorisk regering, vars huvuduppgift är att genomföra fria och demokratiska parlamentsval. Västmakterna fordra en garanti härför. Moskva hänvisade för en tid sedan till Jugoslavien som exempel på, hur liknande svårigheter kunna lösas. Detta exempel är för de västallierade icke förtroendeväckande. Valen i Jugoslavien — tydligen företagna vid torgmöten och liknande under starkaste tryck från Titos kommunister och med endast en lista att skrika »ja» för — utgöra ett hån mot varje demokratiskt begrepp.

Den polska Londonregeringen skall etappvis avvecklas. Warszawa-regeringen uppfyllde antagligen två av västmakternas viktigaste villkor: allmänna val med strängt iakttagande av valhemlighetens

skydd samt iklädandet av de skulder, som Londonregeringen har hos västmakterna. I gengäld skall Warszawaregeringen få hand om den polska statskassan och andra tillgångar, vilka befinna sig utomlands. Londonregeringen vägrar emellertid att utlämna statskassan, handelsflottan eller några andra polska tillgångar.

Västmakternas hållning i den polska frågan är ett bevis för att samarbetet och förtroendet mellan de allierade starkt förbättrats. Likaså visar det att västmakterna anse, att läget i Polen normaliserats och att Polen upphör att vara ryskt etappområde. Churchills löften till polackerna kunna därför också anses som löften till den polska nationen som sådan och ej till någon särskild polsk regering.

7.7. 45.

S. W.

Slumpens spel i riksdagen. I maj månad hade riksdagen att företa sex gemensamma voteringar, d. v. s. kamrarna hade i sex anslagsfrågor fattat skiljaktiga beslut. I fyra av voteringarna inträffade det att en av kamrarna ändrat mening. Två gånger senare anordnades gemensamma omröstningar, i bägge fallen blott om en fråga. I ett av dessa fall hände det också, att en av kamrarna ändrade uppfattning.

Fenomenet är inte alldeles nytt men det kastar ett skarpt ljus över hållfastheten i de många påståendena om den stora säkerheten i vårt lands parlamentariska arbetsformer. Som bekant gå dessa till sin tendens ut på att så enhetligt och samtidigt som möjligt låta utskott resp. kamrar bereda resp. avgöra ärendena. Nästan alla viktigare frågor gå till ständiga eller särskilda utskott, som äro gemensamma för kamrarna. Slarvar ett utskott vid sin prövning ges det inte någon ny beredningsinstans. I nästan alla andra stater med tvåkammerssystem har däremot varje kammare sitt eget utskott och ett ärende vandrar från den ena kammaren via dess utskott åter till kammaren och därifrån till medkammaren för att i denna på nytt prövas av dess utskott. Vidare föreskriver den svenska riksdagsordningen att utlåtanden från ständiga eller särskilda utskott skola behandlas samtidigt av bägge kamrarna, d. v. s. samma dag och helst också i samma ordning på föredragningslistorna. Endast undantagsvis yppas alltså en möjlighet att låta nya argument, som lagts fram under debatten i en kammare, påverka utgången i medkammaren. Att denna samtidiga behandling är en stor olägenhet för departementschefer, som ha att försvara sina propositioner, ligger i öppen dag och utgör även en av systemets svagheter. Till på köpet ligga utskottsutlåtandena endast ett par dagar på riksdagens bord, utan nämnvärd tid för riksdagsledamöterna att hinna grundligt läsa in dem. I andra parlament föreskrivas dessutom nästan överallt flera läsningar; i Sverige kan det bli flera läsningar endast om ett ärende återremitteras, men det svenska återremissinstitutet är konstitutionellt mycket svagt utbyggt. Hela denna koncentrerade behandling i vår riksdag är ett arv från fyrståndstiden, då alla formella ansträngningar måste inriktas på att överhuvud taget få positiva beslut till stånd. Allra helst sedan karaktärsskillnaden emellan de nuvarande

två kamrarna blivit så liten som efter författningsuppgörelsen 1918 borde tvärtemot traditionerna från ståndstiden strävandena inriktas på att utnyttja tvåkammerssystemet för att förebygga förhastade beslut. Trots detta kvarstår den svenska riksdagens berednings- och beslutsprocedur ograverad. Detta kan omöjligen kallas en rationell ordning, men alla försök till reformer i denna del av riksdagsordningen ha varit dömda att stranda.

De fem gemensamma voteringarna illustrerade, att säkerheten i den beprisade riksdagstågordningen inte alls är så stor som de velat hävda, vilka försvarat det bestående systemet. Några andra tillfällen till stickprov än dessa gemensamma omröstningar ges inte. I själva verket är siffran för de fall, då en kammare ändrat mening, nästan förskräckande. Den måste vara en tankeställare för alla, ty den visar att slumpen kan ha ett för stort inflytande i den lagstiftande församlingen, från vilken ingen appell ges till högre rätt.

Parti-regering. Medan de tre nordiska grannländerna f. n. regeras av samlingsministärer, samtliga till på köpet nyetablerade detta år, har den svenska samlingsregeringen beslutat i frid upplösa sig i slutet av juli månad. Denna tidpunkt har valts för att bereda avgående statsråd möjligheter att sätta i kraft riksdagsbeslut som de medverkat till. Det förhånande talet om en ny semesterregering har därigenom förlorat underlag. Det torde främst vara högerns regeringsrepresentanter, som — sedan en upplösning blivit oundviklig — motsatt sig ett uppskov med denna till i höst; en regering på sotsängen skulle aldrig, menar man med rätta, kunna få någon större auktoritet, åtminstone inte de statsråd, som ej skola vandra över till den nya ministären, och måste därför bli en anomali.

Upplösningsbeslutet kom efter vårens långa regeringsdiskussion i pressen och det påstådda jäsande missnöjet på arbetarhåll med samlingsregeringen inte oväntat. Likväl frågar man sig, om några verkligt allvarliga försök gjorts att förlänga samlingsregeringens liv genom att ge densamma ett nytt konkret, tidsbestämt program. Många talande skäl, både utrikespolitiska och ekonomiska, borde ha motiverat ett sådant grundligt övervägande. Försvars- och socialiseringsfrågorna skola ju hänskjutas till utredningar, vilkas resultat icke gärna torde kunna föreläggas riksdagen förrän 1947. Även jordbrukets ekonomiska problem ligga f. n. under utredning, genom den s. k. 27-mannakommittén. Likaså skall den omstridda skolfrågan snart överlämnas till en parlamentarisk beredning. Och vad de sociala reformfrågorna angår lär visserligen socialminister Möller planera att göra nästa års riksdag till en milstolpe i socialpolitikens historia, men eftersträvar det maktägande partiet härvidlag verkligen en samlande lösning torde förutsättningar härför ingalunda saknas; socialvårdskommitténs framvällande ström av betänkanden har åtminstone hittills burits fram av kommittémedlemmarna samfällt. Återstå sålunda bland huvudfrågorna blott två fält, där riksdagsbeslut kunna tänkas redan nästa år, nämligen skattepolitiken och den sociala jordlagstiftningen. Det är möjligt att särskilt de unga inom

socialdemokratien otåligt stampå efter radikala krafttag i dessa frågor. Med god vilja från ömse håll borde dock även i dessa ytterst omstridda spørsmål modus-vivendi-avtal ha kunnat träffas. Om de religiöst hyllade 27 punkterna i övrigt, i den mån de inte falla inom ovan uppräknade komplex, är blott att säga att ingen av dem kan tänkas föras ut i levande livet utan tidsödande utredning. Och frågan om dyrortsgraderingen, som till följd av all ensidig agitation framkallar de vildaste lidelserna, skär igenom alla partier utom möjligen bondeförbundet. Hade man verkligen velat samarbete borde ett sådant därför ha kunnat etableras under ytterligare ett par år.

Viljan till en prolongerad samarbetspolitik felades emellertid hos majoritetspartiets — som det sagts — ej stora majoritet. Denna ville till varje pris nu låta partiet vandra sin egen väg, mindre kanske för att åvälva detta ansvaret än för att göra det kvitt ett borgerligt sällskap, som enligt dagens partipolitiska modejournal och med hänsyn till de allt närgångnare kommunisterna tedde sig generande. För statsministern, tidigare samlingsstankens notoriske predikare, men i sitt Karlskronatal en maktpolitiker av renaste vatten, måste rollombytet vara egendomligt. Visserligen gjorde han senare i sitt Uddevallatal en del uppmjukningar i formuleringarna, men faktum kvarstår att han för ögonblicket, tvärtemot sina gamla teser, länkade förhandlingarna hän mot en ren partiministär. Han tycks sålunda denna gång, i motsats till 1936, inte alls ha varit fägnad av en koalition mellan arbetare och bönder, trots att den starke hr Bramstorp men troligen inte bondeförbundets flertal nog velat upprepa 1936 års regeringssamarbete — att majoriteten av bondeförbundet i år kände sig orolig inför koalitionstanken torde mindre ha berott på principiell motvilja mot att kompromissa med socialdemokraterna än på fruktan för att partiet vid 1946 års kommunalval, liksom 1938, inte skulle tillåtas att tekniskt samverka med de andra borgerliga partierna och därigenom tillskyndas mandatförluster. Lika litet lyssnade statsministern till den evigt oförskräckte hr Z. Höglunds råd i Ny Dag att tydligen efter Finlands exempel skapa en s. k. rödgrön totalfront, d. v. s. ta in kommunister jämte bondeförbundare i regeringen.

Det stora partiet vill, för första gången på länge, alltså vara sig självt nog. Om till partiets och än mer landets favör återstår dock att se. Så mycket är redan nu skönjbart, att vårt land seglar ut i ett hårt politiskt väder och att regeringsfrågans lösning visserligen klarnat sikten men skockat ovädersmolnen.

Den sista striden i Baltikum. Ett fångläger, som försvarar sig självt och försörjer sig självt — det var ännu i våras Kurland, den av tyskarna ockuperade delen av Lettland, där 700,000 letter, 50,000 evakuerade sovjetryssar och 150,000 besättningstrupper höllo stånd mot Röda armén. Enligt det s. k. Potsdambeslutet av den 20 febr. 1945 hörde Kurland till den lettiska statsbildningen, som då, något sent påtänkt, återupprättades och skulle kämpa mot Ryssland i militärförbund med Tyskland under ledning av de lettiska generalerna Bangerskis och Dankers. I början av maj proklamerades i Kurland

ett slags illegal demokratisk lettisk regering med överste Osis som ministerpresident. Den nya regeringen vädjade till letterna att sluta upp i striden mot tyskar och ryssar. Den höll sig dock blott några få dagar. Dess läge var från början utsiktslöst.

Det åtta månader långa 'mysteriet i Kurland' hade en i många hänseenden tragisk bakgrund.

Sedan Sovjet förra hösten besatt det östra Lettland flydde hundratals letter västerut, mot Kurland. De flesta och särskilt bönderna togo med sig allt de kunde, d. v. s. kreatur, spannmål, redskap och förråd. De närde knappast något hopp om att i framtiden kunna återvända till den bygd, varifrån de brutit upp.

Av de 400,000 flyktingarna fortsatte ungefär hälften till Tyskland. En del evakuerades tvångsvis, andra gingo frivilligt, föredragande det brännande Tyskland framför den ovissa framtiden under sovjetiskäran. Deras avfärd var inte lätt, ty evakueringsfartygen angreps ofta av sovjetflygare och sänktes. Även de väl luftförvarade hamnstäderna Libau och Windau angreps utan uppehåll av ryska flygare, som ej sällan lyckades bryta igenom spärrarna och anställde enorma materialskador. Många människoliv gingo därvid till spillo. Tills i januari 1945 utlöpte varje vecka några fartyg, som transporterade flyktingar till Tyskland och återvände därifrån med ammunition och livsmedel. I januari avbröts emellertid dessa turer.

I Kurland kommo cirka 700,000 civila att stanna. Livsmedelsförsörjningen tillgodosågs något så när tack vare tyska tillskott, bygdens sparsamma reserver och de ditflyktades förråd. Bostadsfrågan var då mera komplicerad: allestädes var det överfullt. Utöver de stora skarorna lettiska flyktingar kommo också tyska tjänstemän och polismän, som väntade på att det militära läget skulle ljusna och som lade sin tunga hand över befolkningen. Genom hänsynslösa åtgärder insattes alla vapenföra män i den lettiska legionen. Men därigenom uppstod också en hel armé av desertörer, som till största delen höll sig dold i skogarna. Kvinnor och ungdomar tvingades att delta i befästningsarbeten. Levnadsförhållandena försämrades starkt; brist på kläder, förkylningar och undernäring hörde snart till dagordningen. Särskilt starkt kändes bristen på medicin. Hunger-spöket började sväva över Kurland och allt ätbart strök med: hästar, utsädet, den sista kon. Inte bara tyskarna utan även Vlasovryssarna satte i gång med rekquisitioner, som mest liknade rövartåg. Till dessa utsugare sällade sig sovjetpartisaner, Röda pilen, som ditkomna genom fallskärmshopp opererade bakom fronten, »befriade» de närmaste bondgårdarna från livsmedel och i händelse av motstånd brände ned dessa. Stort ofog bedrevs också av desertörernas arméer — nära sammanvuxna band av lettiska, tyska och ryska fanflyktingar, vilka i intimt broderskap försvarade sin absoluta frihet, livnärde sig på röverier och mest uppehöll sig i de ogenomträngliga skogarna i Dundagaområdet. När man försökte kamma igenom skogarna gjorde sig särskilt Vlasovkrigarna kända för sin grymhet. Deras terror — Vlasovs armé hade huvudsakligen rekryterats av ukrainare — blev helt enkelt olidlig. Vlasovs armé bevakade också bl. a. Östersjökusten.

Dagens frågor

Var och en, som ertappades med att försöka fly till Sverige, sköts skoningslöst ned. På grund av denna terror spanade kustbefolkningen i smyg efter varje lägenhet till flykt och erbjöd allt vad de ägde för en något så när sjösäker båt. Att så många ändå kunde fly var till stor del att tacka liverna för — resterna av den äldsta befolkningen, som i några tusental bodde längs kusten.

Tragedien i Kurland skärptes genom att den tyske överbefälhavaren satte in letterna på de farligaste frontavsnitten, samtidigt som de här och var ställdes emot sovjetletter, vilka tvingades in i striderna under revolverhot från kommunister. Den sovjetlettiska armén bestod till största delen av gubbar och halvvuxna. Ett par gånger tvingades letterna att öppna mördande eld mot anstormande estniska regementen, som drevos mot döden av sina ryska kommandanter. Så spelade ryssar och tyskar ut den ene balten mot den andre för att nå sina imperialistiska mål.

I slutet av april valdes hemliga fullmäktige, med syfte att dessa skulle utse en oavhängig lettisk regering i stället för den under tysk kontroll stående lettiska nationalkommittén. Fördenskull sammanträdde de ombud, som valts i Kurland, den 5 maj i Libau och tillsatte en regering med Roberts Osis som ledare. Flera ministerposter reserverades för letter, som vistades utomlands. Man gjorde den tyske överbefälhavaren högtidligen underkunnig om denna statsakt och om letternas avsikt att själva överta makten. Men generalen reagerade kort och militäriskt: »Jag kommer inte att tillåta det.» Likväl lyckades den nya regeringen över Libaus radio få ut meddelandet om regeringsbildningen till världen och begära Englands och U. S. A:s förmedling om fred med Ryssland. Den nya regeringen hann emellertid endast några dagar lägga i dagen sin arbetsvilja, innan tyskarna kapitulerade och Röda armén trängde erövrande fram.

Den 8 maj nedlade den tyske överbefälhavaren vapnen. Befolkningen greps av en fruktansvärd panik. Tyskarna sprängde alla krigsviktiga byggnader i Libau och Windau i luften. Befolkningen visste icke vad den skulle ta sig till. Många flydde till hamnarna i hopp om att på något fartyg kunna undfly dödsfaran. De största båtarna hade emellertid beslagtogs av tyskarna och bevakades rigoröst. Det lyckades några tusen letter att på ungefär 150 småbåtar ge sig på vinst och förlust ut på havet. De flyendes tragedi var dock inte ändad därmed: båtarna förföljdes, några sänktes och större delen av dem tvingades åter in i hamn. En grupp båtar med cirka 600 flyktingar angreps nära Gotland och fördes tillbaka till Libau. Av hela denna stora flyktingskara nådde endast några hundra fram till Sverige. Vad som hänt de balter, som tagit sin tillflykt till Tyskland men nu väl till största delen uppfångats av ryssarna, vet man inte.

Socialistisk inkonsekvens i välståndsutjämningsfrågan. Socialdemokraterna syfta genom sitt program till en långtgående välståndsutjämnning. Det har då sitt giynna intresse att skärskåda och kritiskt granska motiven till en sådan utjämnning, som för stora delar av det

svenska folket tycks ha blivit ett självständigt samhällsändamål med ett i sig självt givet värde.

Ett fåtals höga levnadsstandard på de fattigas bekostnad vore givetvis ett starkt skäl till en välståndsutjämning, men detta ekonomiska motiv framföres i regel endast av kommunisterna, antagligen beroende på att det är så lätt att påvisa, hur litet egentligen en total förmögenhets- eller inkomstutjämning skulle betyda för den stora massan. Den omedelbara men synnerligen obetydliga levnadsstandardhöjningen för de bredare folklagren genom en dylik delning skulle i längden mångfaldigt upphävas genom dess produktionshämmande verkan. Argumentet om utsugning är således blott brukbart för den rena vulgärpropagandan, varför våra socialdemokrater följdriktigt måste spela på andra strängar.

I stället för en ekonomisk söker man en etisk motivering. Socialdemokraterna med herr Wigforss i spetsen tala därför med stark moralisk indignation om »orättvisan» i den nuvarande ordningen och om att man vill slopa de bättre situerades »privilegium». Man använder då termen »orättvisa» på ett sådant sätt, att man uppenbarligen måste mena orättvisan i att överhuvud taget några ha det bättre än andra. Man anser det vara av underordnad betydelse, om denna »orättvisa» medför minskad behovstillfredsställelse hos det stora flertalet eller ej. Vari ligger då den egentliga orättvisan? Den ligger tydligen i att den ekonomiskt mindre väl lottade skall behöva ha obehaget att iaktta de gynnade gruppernas bättre position. För att få ett slut på detta »missförhållande» uppbåda våra socialister ett enormt moraliskt patos.

Om den bättre ekonomiska ställningen ej vinnes på de fattigares bekostnad, kan en utjämning endast motiveras av den olustkänsla — avundsjuka — som väl de flesta människor känna, när de finna sig sämre lottade än någon eller några andra i ett visst avseende. Det etiska värdet av sådana olustkänslor kan knappast sättas särdeles högt. Visserligen är en av samhällets viktigaste uppgifter att inge den stora massan av människor känslor av lust i stället för av olust, men det kan väl ändå ej vara meningen, att sådana primitiva känslor som avundsjuka skall diktera samhällets handlande. Fråga är väl f. ö. om man ej skulle kunna dämpa missnöjet högst betydligt genom att jämföra nettoinkomsterna, d. v. s. inkomsterna med skatterna frändragna, med varandra i stället för att som nu alltid jämföra de fiktiva bruttoinkomsterna, vilka strängt taget icke säga något alls om inkomstagarens möjligheter att tillfredsställa sina behov.

Ett godtagande av ståndpunkten, att samhället skall undanröja grunden för allt missnöje oberoende av dess art, måste nödvändigt leda till vissa konsekvenser, som socialdemokraterna säkerligen ogärna skulle vilja erkänna. När nu världen skall organiseras efter i viss mån samma principer som en stat, måste man ju då också acceptera en universell utjämning av de ekonomiska resurserna till bl. a. kinesernas förmån. Vad skulle våra socialister säga, om den planerade säkerhetsorganisationen en vacker dag dekreterade, att

Sverige måste sänka sin levnadsstandard, så att den endast så mycket höjer sig över de krigshärjade ländernas som kan bevisas motiverat av den svenske arbetarens eventuellt större duglighet och det relativt hårda svenska klimatet? Med rätta skulle man då höja en ytterst indignerad protest och säga, att detta ej skulle hjälpa dessa länder utan blott stjälpa oss. Men gränserna för välståndsutjämnningen torde vara trängre än så. Stockholms kommunalarbetare vill nog ej gärna dela med landsbygdens fattigare befolkning. Byggnadsarbetarna ha ej visat någon större lust att ge avkall på sina förtjänstanspråk till förmån för en billigare byggnadsproduktion. Ställningstagandet i fördelningsfrågan blir alltså olika, allteftersom man betraktar sig som en tagande eller givande part.

Det förefaller som om socialisterna upphöjt rätten till likafördelning till rang och värdighet av en mänskligheten apriori given rättighet, eftersom man inte bryr sig om att komma med någon rationell motivering för denna fördelning. Åtminstone våra svenska socialister bruka annars hävda, att det icke finns några apriori givna rättigheter utan att alla rättigheter måste kunna rationellt motiveras som samhällsnyttiga. Äganderätten är sålunda enligt en utbredd juristuppfattning, som tacksamt anammas av alla socialister, blott en av samhället faktiskt gynnad ekonomisk position, vilken detta när som helst kan på laglig väg beröva den gynnade. Samhällsnyttan är enligt denna uppfattning helt avgörande för fördelningen av dessa rättsliga positioner. Konsekvensen fordrar ju nu, att de som acceptera denna åsikt och sålunda icke erkänna existensen av apriori givna rättigheter tillämpa den ej blott då äganderätten kommer på tal utan även då de hävda rätten till likafördelning. Erkännas däremot dylika rättigheter, måste man med fog kunna göra gällande, att rätten till skydd för en under ett helt livs möda hopsparad förmögenhet är av samma värde som den fattiges rätt att på kort sikt få en bättre levnadsstandard på den rikes bekostnad. Våra socialister äro sålunda ej konsekventa, då de samtidigt kräva välståndsutjämnning »i rättvisans namn» och underkänna rättvisan av ett tillfredsställande skydd för äganderätten under motivering att någon sådan rätt icke existerar.

Det är visserligen möjligt, att avundsamhetens olustkänslor till en del försvinna, då fattigdomen delas lika av alla, men det finns ändå så mycket annat som icke kan utjämnas. Alla äro ej lika begåvade och dugliga, hur skall man utjämnas det? Att i detta sammanhang uppställa något annat mål än höjande av massornas levnadsstandard är varken ekonomiskt eller etiskt motiverat. Detta mål skall man sträva efter utan några sidoblickar på bisyften, som endast verka hindrande på målets uppnående. Ett högre ekonomiskt välstånd kan blott vinnas genom en ökad produktion av materiella nyttigheter, vilket är omöjligt, om man betager framåtskridandet dess drivkrafter genom att undergräva äganderättens trygghet och genom att skattevägen beröva den duglige vinsten av hans verksamhet.

Carl-Gustaf Grotander.